
УДК 355.1-057.36:159.9:316.286

Наталя ШАЛИГІНА,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського,
м. Київ

СТАН РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ШТАБІВ

У статті проаналізовано стан розвитку комунікативної компетентності майбутніх офіцерів багатонаціональних штабів на основі результатів констатувального етапу педагогічного експерименту. У статті досліджуються рівні розвиненості мотиваційно-особистісного, поведінково-діяльнісного та іншомовного компонентів комунікативної компетентності офіцерів, які характеризують їхній ступінь готовності виконувати свої професійні обов'язки під час участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки в умовах полікультурного іншомовного середовища.

Ключові слова: офіцер багатонаціонального штабу, стан розвитку комунікативної компетентності, мотиваційно-особистісний компонент комунікативної компетентності, поведінково-діяльнісний компонент комунікативної компетентності, іншомовний компонент комунікативної компетентності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед пріоритетних завдань професійної підготовки офіцерів до участі в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки є підготовка освічених, про-

фесійно мобільних військових фахівців, спроможних ефективно діяти у нештатних ситуаціях і непередбачуваних обставинах під час виконання своїх обов'язків, а також відповідати рівню оперативної, технічної підготовки та бути сумісними з арміями інших держав, які беруть участь у міжнародних миротворчих операціях [1]. Вивчення досвіду участі українських військовослужбовців у міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру та безпеки свідчить про деякі недоліки в їхній підготовці. Насамперед, це недостатня комунікативна підготовка, що негативно впливає на ефективність їхньої діяльності та на імідж країни в цілому. З огляду на специфічні особливості професійної діяльності миротворців (особливо важкі, екстремальні ситуації, полікультурне іншомовне середовище) високий рівень комунікативної компетентності є необхідною умовою проведення конкретної операції, адже міжособистісне непорозуміння може призвести до трагічних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. На сьогодні проблема розвитку комунікативної компетентності військових фахівців є недостатньо дослідженою.

Роботи багатьох науковців (А. Анцупов, І. Віденєєв, Я. Луп'ян, М. Пірен, І. Пономарьов, Г. Попова, Л. Шипілов) присвячені дослідженню особливостей перебігу комунікативного процесу у конфліктних ситуаціях. Особливостям спілкування у напружених, особливих ситуаціях діяльності присвячені роботи М. Д'яченка, Н. Завалової, В. Лебедева, В. Пономаренко.

Деякі аспекти й особливості спілкування військових фахівців і представників інших силових структур досліджували Е. Афонін, В. Назаренко, О. Матеюк, С. Олексієнко, Є. Потапчук, О. Сафін, В. Ягупов.

Однак комплексного дослідження з питань розвитку комунікативної компетентності майбутніх офіцерів багатонаціональних штабів на сьогодні немає, що зумовлює новизну й актуальність цієї статті.

Метою статті є з'ясування стану розвиненості комунікативної компетентності майбутніх офіцерів багатонаціональних штабів на основі результатів констатувального етапу педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переважна більшість науковців інтерпретують комунікативну компетентність як здатність людини встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми; як ступінь оволодіння певними нормами спілкування і поведінки, як результат навчання та засвоєння соціально-психологічних еталонів, стандартів і стереотипів поведінки, а також оволодіння технікою спілкування. До складу комунікативної компетентності особистості входить певна сукупність знань та умінь, що забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу. В основі такої компетентності лежить широка гама загальнолюдських цінностей. Це свідчить про комплексний характер комунікативної компетентності, яка охоплює особистісні, пізнавальні, емоційні та поведінкові характеристики [2–5].

Проведений нами теоретичний аналіз наукової літератури надає можливість інтерпретувати комунікативну компетентність офіцерів багатонаціональних штабів як складну інтегративну професійно важливу якість особистості, яка виявляється у здатності й готовності встановлювати, підтримувати і розвивати ефективну міжособистісну взаємодію у різноманітних ситуаціях професійного спілкування. На нашу думку, комунікативна компетентність офіцерів складається з мотиваційно-особистісного, когнітивного, поведінково-діяльнісного, соціокультурного та іншомовного компонентів [6; 7].

Емпіричне дослідження стану розвитку комунікативної компетентності майбутніх офіцерів багатонаціональних штабів у службово-діловому спілкуванні проводилося шляхом анкетного опитування слухачів курсу “Офіцер багатонаціонального штабу (для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки та антитерористичних операціях)” та слухачів курсів іноземної мови у Національному університеті оборони України імені І. Черняхівського.

Мотиваційно-особистісний компонент комунікативної компетентності визначається: мотивами, що спонукають до ефективної комунікативної діяльності; інтересом і свідомим прагненням до набуття знань про ефективну комунікацію та удосконалення власної комуні-

кативної поведінки; важливими професійно-особистісними якостями та ціннісними орієнтаціями.

Результати опитування слухачів курсу “Офіцер багатонаціонального штабу (для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки та антитерористичних операціях)” засвідчили, що основними проблемами, з якими стикаються офіцери Збройних Сил України під час службово-ділового спілкування, є: недостатній рівень володіння іноземною мовою (75 %); брак знань з вибору та використання оптимальної стратегії спілкування (62,5 %); недостатній рівень володіння державною (українською) мовою (54,2 %); недостатній рівень володіння нормами та етикетними еталонами службово-ділового спілкування (54,2 %). При цьому 66,7 % респондентів зазначили, що відчувають труднощі у службово-діловому спілкуванні з колегами вищого посадового статусу, 62,5 % – під час взаємодії з іноземними колегами, 61 % – під час проведення брифінгів, нарад, інструктажів та інших службових заходів.

3-поміж опитаних офіцерів 58,3 % вважають необхідність удосконалення психологічної та комунікативної підготовки майбутніх офіцерів багатонаціональних штабів вкрай важливою, 33,3 % – важливою.

Водночас більшість респондентів оцінили розвиненість таких особистісних якостей, як гнучкість розуму і швидкість мислення, емоційна стійкість, вольові якості, гнучкий стиль спілкування, витривалість, стриманість, на високому та достатньому рівнях. Значним позитивом вбачається те, що 91,6 % опитаних офіцерів зазначили, що бажають вчитися нового.

Результати опитування слухачів курсів іноземної мови показали, що основними мотивами, які спонукають офіцерів вивчати іноземну мову, є: можливість подальшого професійного розвитку та самореалізації (94,3 %); участь у міжнародних заходах (80 %); навчання за кордоном (71,4 %); участь у міжнародних операціях із підтримання миру та безпеки (68,6 %).

Отже, результати анкетування засвідчили міцний особистісний потенціал офіцерів і високий рівень вмотивованості, що суттєво впливають на розвиток їх комунікативної компетентності й успішність виконання поставлених перед ними службових завдань.

Поведінково-діяльнісний компонент виявляється безпосередньо у процесі реалізації мовленнєвої діяльності у різних ситуаціях службово-ділового спілкування. При цьому ефективність службово-ділової взаємодії та успішність офіцерів у цьому процесі залежить від рівня сформованості їх загальних і специфічних комунікативних умінь.

Слухачам було запропоновано оцінити за 5-бальною шкалою (1–дуже низький, 2–низький, 3–задовільний, 4–достатній, 5–високий) свій рівень володіння певними комунікативними уміньми. У табл. 1 уміння розташовані у порядку від найменш до найбільш сформованих за результатами відповідей офіцерів. Респонденти відзначили, що у різноманітних службово-ділових ситуаціях на ефективність їхньої комунікації впливає недостатній рівень сформованості таких умінь:

75 % опитаних офіцерів оцінили рівень своєї підготовленості до службово-ділового спілкування під час виконання своїх функціональних (посадових) обов’язків як задовільний; лише 12,5 % – як достатній та 12,5 % – як високий.

Таблиця 1

Рівень володіння комунікативними уміньми, необхідними офіцерам багатонаціональних штабів для здійснення ефективної комунікації під час виконання службових обов’язків

№ з/п	Уміння	Рівень (%)				
		дуже низький	низький	задовільний	достатній	високий
1	2	3	4	5	6	7
1	Використовувати різні комунікативні техніки	–	41,7	41,7	8,3	8,3
2	Встановлювати і підтримувати психологічний контакт із співрозмовником чи опонентом	–	37,5	29,2	25	8,3
3	Успішно використовувати тактики переговорного процесу	–	8,3	54,2	33,3	4,2

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
4	Вибудовувати стратегії в переговорному процесі	–	4,2	50,0	41,7	4,2
5	Використовувати техніку маніпуляцій	–	8,3	45,8	33,3	12,5
6	Використовувати техніку мови	–	4,2	45,8	41,7	8,3
7	Використовувати невербальні і вербальні підстроювання	–	8,3	37,5	45,8	8,3
8	Затягувати час	–	8,3	37,5	41,7	12,5
9	Використовувати техніку постановки запитань	–		41,7	50,0	8,3
10	Ефективно повідомляти інформацію, надавати інструктаж, доповідати тощо під час брифінгів і нарад	–		37,5	45,8	16,7

Аналіз відповідей респондентів на запитання щодо удосконалення комунікативної підготовки (табл. 2) засвідчив необхідність включення до процесу професійної підготовки офіцерів до участі у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки певних завдань, спрямованих на розвиток їх комунікативної компетентності.

Таблиця 2

Чи вважаєте Ви доцільним включення до навчальних програм “Курсу офіцерів багатонаціональних штабів” таких завдань:

Перелік завдань	Кількість виборів
1	2
а) розвиток умінь і навичок службово-ділового спілкування з колегами, представниками інших відомств, військово-політичних організацій, різних державних структур тощо;	75%
б) розвиток умінь і навичок розв’язання конфліктів під час службово-ділового спілкування;	79,2%

1	2
в) розвиток умінь і навичок проведення переговорів, брифінгів, нарад, інструктажів, інших службових заходів, а також умінь і навичок доповідати, звітувати та налагоджувати ефективну взаємодію в умовах англomовного полікультурного середовища;	91,7%
г) ознайомлення із соціокультурними нормами та етикетними формулами спілкування, характерними для англomовного полікультурного середовища;	91,7%
г) удосконалення навичок англomовного професійно спрямованого усного ділового мовлення	79,2%

Іншомовний компонент комунікативної компетентності є важливою та невід'ємною частиною комунікативної компетентності офіцера багатонаціонального штабу, тому що володіння іноземною мовою відіграє визначальну роль під час відбору кандидатів у миротворчі контингенти, а також на посади в об'єднаних штабах НАТО, зокрема найвищих рангів. Сформованість іншомовного компонента передбачає комунікативну здатність військовослужбовця вирішувати професійно спрямовані завдання в непередбачених усних актах спілкування, а також під час основних видів службово-ділової взаємодії (брифінги, наради, інструктажі, офіційні та робочі зустрічі, військові переговори, ділові бесіди та телефонні розмови) в умовах іншомовного середовища.

Рівень володіння іноземною мовою оцінюється за шкалою стандартизованих мовленнєвих рівнів (СМР), які відповідають рівням мовленнєвої компетенції за мовним стандартом НАТО "STANAG 6001" (СТАНАГ 6001). Володіння іноземною мовою на "мінімально-необхідному" рівні СМР-2 у комплексі з вимогами до військової підготовки характеризує рівень готовності офіцера виконувати свої функціональні (посадові) обов'язки під час міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки. Основою для формування та розвитку іншомовного компонента комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів є іноземна мова (англійська, що є офіційною мовою НАТО) повсякденного вжитку з елементами ділової мови

та інтегрованими знаннями фахової лексики (базової та вузькоспеціальної військової термінології).

Відповідаючи на питання “З якими проблемами стикаються офіцери ЗСУ у службово-діловому спілкуванні іноземною мовою?”, більшість респондентів відзначили:

недостатній рівень загальної мовної підготовки для спілкування іноземною мовою з широкого кола питань, що стосуються повсякденної та професійної діяльності офіцерів;

недостатній рівень володіння спеціальною іноземною термінологією, відповідно до військової спеціальності та вимог, визначених за обійманою або майбутньою посадою;

недостатній рівень знань про особливості проведення основних видів службово-ділової взаємодії офіцерів (брифінги, наради, інструктажі, офіційні та робочі зустрічі, переговори, ділові бесіди та телефонні розмови).

Офіцерам також було запропоновано оцінити за 5-бальною шкалою свій рівень розвиненості зазначених мовленнєвих знань та умінь.

Лише 12 % респондентів оцінили свій рівень знань базової лексики іноземної мови як достатній та високий, 35 % – як задовільний, 35 % – як низький, 18 % – як дуже низький;

знання базової військової термінології: 6 % – як високий, 41 % – як задовільний, 21 % – як низький, 32 % – як дуже низький;

знання спеціальної військової термінології: 12 % – як достатній, 26 % – як задовільний, 24 % – як низький, 38 % – як дуже низький;

знання базових граматичних структур іноземної мови: 3 % – як достатній, 44 % – як задовільний, 32 % – як низький, 21 % – як дуже низький;

знання основних правил фонетики та особливостей вимови іноземної мови: 12 % – як достатній, 29 % – як задовільний, 38 % – як низький, 21 % – як дуже низький;

уміння аудіювання: 2 % – як високий, 12 % – як достатній, 18 % – як задовільний, 44 % – як низький, 24 % – як дуже низький;

уміння говоріння іноземною мовою: 12 % – як достатній, 24 % – як задовільний, 38 % – як низький, 26 % – як дуже низький;

уміння читання іноземною мовою: 29 % – як достатній, 27 % – як задовільний, 32 % – як низький, 12 % – дуже низький;

уміння письма іноземною мовою: 12 % – як достатній, 26 % – як задовільний, 27 % – як низький, 35 % – як дуже низький.

Менше половини опитаних офіцерів оцінили рівень своєї підготовленості до службово-ділового спілкування іноземною мовою під час виконання своїх функціональних (посадових) обов'язків як достатній (6 % респондентів) та задовільний (23 % респондентів), водночас 47 % респондентів – як низький та 24 % респондентів – як дуже низький.

Також результати анкетного опитування показали недостатній рівень готовності військовослужбовців до службово-ділової взаємодії в умовах іншомовного полікультурного професійного середовища: 9 % – достатній, 30 % – задовільний, 32 % – низький, 29 % – дуже низький. Зокрема, 82 % опитаних офіцерів зазначили, що підвищення рівня мовної підготовки офіцерів у Збройних Силах України є вкрай важливим.

Висновки. Стан розвитку комунікативної компетентності майбутніх офіцерів багатонаціональних штабів указує на необхідність проведення додаткових заходів щодо створення оптимальних умов для її подальшого розвитку. Адже офіцер повинен мати високий рівень комунікативної компетентності, оскільки вона є однією з найважливіших характеристик його загальної професійної компетентності та опосередковує його специфічну діяльність, яка передбачає співробітництво і взаємодію у чітко регламентованих, особливо важких умовах.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі є дослідження та обґрунтування педагогічних умов розвитку цієї важливої професійної якості офіцера, а також розробка моделі та науково-методичного забезпечення її розвитку у процесі професійної підготовки до роботи у багатонаціональному штабі.

Список використаної літератури

1. Власюк О. С. Україна в системі міжнародної безпеки : монографія / О. С. Власюк. – К. : НІПМБ, 2009. – 450 с.

-
2. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М. : МГУ, 1989. – 216 с.
 3. Бодалов А. А. Психологическое общение : избранные психологические труды / А. А. Бодалов. – М. : Изд-во “Ин-т практ. Психологии”, Воронеж : НПО “Модек”, 1996. – 256 с.
 4. Назаренко В. О. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності керівників Державної прикордонної служби : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.09 / Віктор Олександрович Назаренко; Національна академія Державної прикордонної служби України. – Хмельницький, 2007. – 226 с.
 5. Нога В. Ф. Психологічний аналіз комунікативної компетентності суб'єктів військового управління [Електронний ресурс] / В. Ф. Нога // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – Вип. 3. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2012_3/12nvfsvu.pdf
 6. Шалигіна Н. П. Комунікативна компетентність військових фахівців як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Н. П. Шалигіна // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України – 2013. – Вип. 5. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadsps_2013_5_31.pdf
 7. Шалигіна Н. П. Компонентний склад комунікативної компетентності Офіцерів багатонаціональних штабів / Н. П. Шалигіна // Проблеми освіти: Збірник наукових праць. – 2015. – № 82. – С. 273–281.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Свистун В. І.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2016

Шалыгина Н. П. Состояние развития коммуникативной компетентности офицеров многонациональных штабов

В статье анализируется состояние развития коммуникативной компетентности будущих офицеров многонациональных штабов на основе результатов констатирующего этапа педагогического эксперимента. В статье исследуются уровни развития мотивационно-личностного, поведенческо-деятельностного и иноязычного компонентов коммуникативной компетентности офицеров, которые характеризуют их уровень готовности исполнять свои профессиональные обязанности во время участия в международных операциях по поддержанию мира и безопасности в условиях поликультурной иноязычной среды.

Ключевые слова: офицер многонационального штаба, состояние развития коммуникативной компетентности, мотивационно-личностный компонент коммуникативной компетентности, поведенческо-деятельностный компонент коммуникативной компетентности, иноязычный компонент коммуникативной компетентности.

Shalyhina N. P. **The state of development of the communicative competence of officers of multinational staffs**

The article analyzes the state of development of the communicative competence of officers of multinational staffs on the basis of ascertaining stage of the pedagogical experiment. The article examines the level of development of the motivational and personal, behavioral and activity and foreign language components of the communicative competence of multinational staff officers which describes their readiness to fulfill professional duties while participating in international peacekeeping and security operations in conditions of foreign multicultural environment.

The empirical research of the state of development of the communicative competence of multinational staff officers was conducted through a questionnaire survey of student officers of the Officer of Multinational Staff course and Foreign Languages course held at the National Ivan Chernyakhivsky Defence University.

The motivational and personal component of the communicative competence is determined by motives that encourage effective communication activities, interest and conscious desire to acquire knowledge about effective communication and improve their own communicative behavior; important professional and personal qualities and values. The findings of the survey show the officers' strong personal potential and a high level of motivation which both significantly affect the development of their communicative competence and overall performance while fulfilling their professional tasks.

Behavioral and activity component appears directly in the implementation of speaking in different situations of military communication. The effectiveness of military interaction and the performance of officers in this process depends on the level of development of their communication skills. The respondents noted that in various situations of professional interaction

the efficiency of their communication is affected by the insufficient development of their general and specific communication skills.

The analysis of respondents' answers to questions concerning the need of improving communication training highlighted the necessity of including in the process of training officers to participate in international peace-keeping and security operations specific tasks aimed at the development of their communicative competence.

The foreign language component provides the communicative ability of officers to solve professionally-oriented tasks in untrained verbal acts of communication, as well as during the main types of military communication (briefings, official and working meetings, military negotiations and telephone calls) in conditions of foreign multicultural environment.

Less than half of the surveyed officers assessed their readiness for military communication in a foreign language during the performance of their professional functions and duties as sufficient (6 %) or satisfactory (23 %). However, 47 % of respondents – as low and 24 % - as very low.

Thus, the state of development of the communicative competence of future officers of multinational staffs stresses the actual need for additional measures to create optimal conditions for its further development. After all, an officer of a multinational staff must have a high level of communicative competence because it is one of the most important characteristics of his overall professional competence and mediates his specific professional activity that involves collaboration and cooperation in strictly regulated, especially difficult conditions.

Keywords: *officer of multinational staff, state of development of communicative competence, motivational and personal component of communicative competence, behavioral and activity component of communicative competence, foreign language component of communicative competence.*